

דבר המערכת

לאחר שהשלים קרווג'יו (Caravaggio) את שתי יצירותיו לקפלה צ'רזי (Cerasi) והביא אותן לכנסיית סנטה מריה דל פופולו ברומא, הוא נדהם למצוא בה את ציור המזבח של אניבאלה קראצ'י (Annibale Carracci), שנעשה באופן אחר לחלוטין מכפי שציפה מהצייר הבולונזי. קרווג'יו הבין ככל הנראה שציוריו, **המרת הדת של פאולוס הקדוש** ו**מות הקדושים של פטרוס הקדוש**, אינם מותאמים לתמונה **עליית המדונה לשמיים**, הממוקמת מעל המזבח. על כן הוא חזר לסדנת העבודה שלו ויצר שני ציורים חדשים, במטרה לבנות קומפוזיציה פירמידלית אחת גדולה המורכבת משלושת הציורים: השניים שלו ותמונת המזבח של אניבאלה. קרווג'יו יצר חיבורים רבים בין התמונות: בין היתר הוא הדהד את תנוחות הידיים של המדונה בתיאורי פאולוס ופטרוס, והפך את **עליית המדונה לשמיים** לקודקוד הפירמידה. במושגים של ימינו, קרווג'יו ניכס את תמונת המזבח של אניבאלה על מנת לאחד בין המסרים של כל אחת מהתמונות, שכולן מציגות רגע מכונן בהגיוגרפיה של כל אחד מהקדושים, לכדי אמירה קוהרנטית אחת של ניצחון הנצרות על המוות.

ניכוס (Appropriation) הוא מושג מקובל הן בעשייה האמנותית והן בכתיבה על אמנות בעשורים האחרונים. הוא מקנה לאמנים חירות לצטט את אמני העבר ולהפקיע את יצירותיהם ממשמעותן המקורית. בשדה המחקר, הוא שינה את כללי המשחק בכך שאפשר בחינה של יצירות אמנות מוכרות בעינים אחרות ובהקשר משתנה של זמן ומקום. יצירת האמנות נבחנת כיום מתוך הסתכלות רחבה, ובהקשרים חברתיים ובין-תחומיים שקודם לכן לא נלקחו בחשבון. לא רק **המזרקה** של מרסל דושאן (Marcel Duchamp) או **המונה ליזה** שלו הם ציטוטים מוכרים שהופקעו מהקשרם המקורי, אלא גם יצירות אמנות מהעת החדשה המוקדמת, למשל ציור המזבח של אניבאלה קראצ'י בקפלה צ'רזי.

סנדרו בוטיצ'לי (Sandro Botticelli) זכה לתחייה מחודשת כאשר אמנות האר נובו (Art Nouveau) שלטה בכיפה. אם בימי חייו הוא נתפס כצייר המבטא את ערכי הרנסנס הפלורנטיני, הרי שבשלהי המאה התשע-עשרה ראו בו צייר בעל סגנון ייחודי המקריב את המציאותיות הרנסנסית לטובת חן סגנוני. בוטיצ'לי הוגדר על ידי המשורר והמבקר האנגלי בן המאה התשע-עשרה אלג'רנון צ'רלס סווינבורן (Algernon Charles Swinburne), כצייר שאיכותו באה לידי ביטוי בקו החינני והמסולסל. האם הגילוי מחדש של בוטיצ'לי השפיע על התהוות האר נובו? או שמא העניין של האר נובו בקוויות מסולסלת הוא שהפנה את הזרקור לסגנונו של בוטיצ'לי? החיבור ביניהם הוא ודאי, אך פחות ברור מי המסמן ומי המסומן. בכל מקרה, זהו דיון שלא ניתן היה לקיימו במאה התשע-עשרה.

היינריך וולפלין (Heinrich Wölfflin) התייחס לדיוקן **המונה ליזה** שצייר ליאונרדו דא וינצ'י במילים: "כמשב־רוח המלטף את המים חומקת לה תנועה על המשטחים הרכים של פנים אלו". האם יכול היה לכתוב זאת אילולא טבע תיאופיל גוטייה (Théophile Gautier) קודם לכן את המושג "אמנות לשם אמנות" (L'art pour l'art), שהפך למושג מפתח במחשבת האמנות? האם יכול היה לפתח את גישתו האמפירית פורצת הדרך ביחס לאופני ההסתכלות על ציורים לפני כן? שימוש בטרמינולוגיה מודרנית יוצרת מסומן אחר. ובמקרה של המונה ליזה, היא איננה עוד דיוקן הנצחה של אשת סוחר פלורנטיני, אלא ביטוי של תנועה בטבע.

קרווג'יו ופדריקו צוקארי (Federico Zuccari), ילידי המאה השש־עשרה, זכו לכינויים הבוהמיין והאקדמיסט בהתאמה במאמר שפרסם וולטר פרידלאנדר (Walter Friedlaender) בשנות הארבעים של המאה הקודמת. ההעמדה הדיכוטומית של שני טיפוסים אלו, הבוהמיין והאקדמיסט, זה מול זה, מקורה במאמרו של קלמנט גרינברג (Clement Greenberg) משנת 1939, והיא נובעת ממנו. זוהי טרמינולוגיה רומנטית במובהק, שבינה לבין מציאות זמנם של שני הציירים הללו אין כל קשר. באיזו מידה השפיעה התפיסה הרומנטית בספרות ובאמנות על הקאנון המוכר לנו היום? באיזו מידה השפיעו אמני האוונגרד והאימפרסיוניסטים על אופני המחקר וההסתכלות של חוקרי האמנות המודרניים במאה העשרים? אלה שאלות שמקורן בטשטוש הגבולות המסורתיים בין אמנות, חברה ותרבות. השאלות המהותיות האלה מבטאות מהפכה של ממש, שנובעת מן המקום המרכזי שכבש מושג הניכוס בשיח ושינוי המשמעות הנובעת ממנו, כפי שהוא בא לידי ביטוי בדורות האחרונים.

הבחירה שלנו לתרגם את המאמר של רוברט נלסון על ניכוס נבעה מהמקום המרכזי שכבש המושג בשיח האמנות במחצית השנייה של המאה העשרים. המאמרים המתפרסמים בגיליון זה מאירים סוגיות המחברות את העולם החזותי עם תחומי ידע כמו ספרות, יהדות, אתנוגרפיה, אמנויות הבמה – ובכללן ריקוד, היסטוריה וזהות מגדרית. עם זאת, טשטוש הגבולות, הפקעה של סמלים ומחולל היסטורי בדמות של מגפה עולמית הם רק חלק מההקשרים הרחבים שניכסו לעצמם אמנים, אוצרים, בימאים וגם חלק מכותבי המאמרים. אלה באים לידי ביטוי בגיליון השני של **מבטים**, ומלמדים על הקשריה הרחבים של היצירה האמנותית ותפקידה ההיסטורי, הפוליטי והחברתי.